

INNOVATIEGROEP COMFORTCLASS

>> Doorontwikkelen naar de praktijk

Colofon

Varkenshouders :: Annechien ten Have, Lowie Kesten, Mts Oosterveld, Carel van de Putten, Wouter Rootmensen, Nick Sanders, Jan van Schijndel en Dick van de Vegt.

Proces en inhoudelijke begeleiding :: Peter Groot Koerkamp; Herman Vermeer en Karel de Greef

Organisatie :: Linda Verriet en Karel de Greef

Tekst :: Sophie Alders en Linda Verriet

Vormgeving :: Rosanne Vandeweerd

Tekeningen :: JAM / Visueel denken

Dit initiatief is mede mogelijk gemaakt vanuit de LNV-onderzoeksprogramma's Maatschappelijk Geaccepteerde Veehouderij en Dierenwelzijn.

Deze brochure is een product van de samenwerking tussen het Wageningen UR project Welzwijn (info: Karel.deGreef@WUR.nl) en Varkens in ComfortClass (info: RNolet@arvalis.nl)

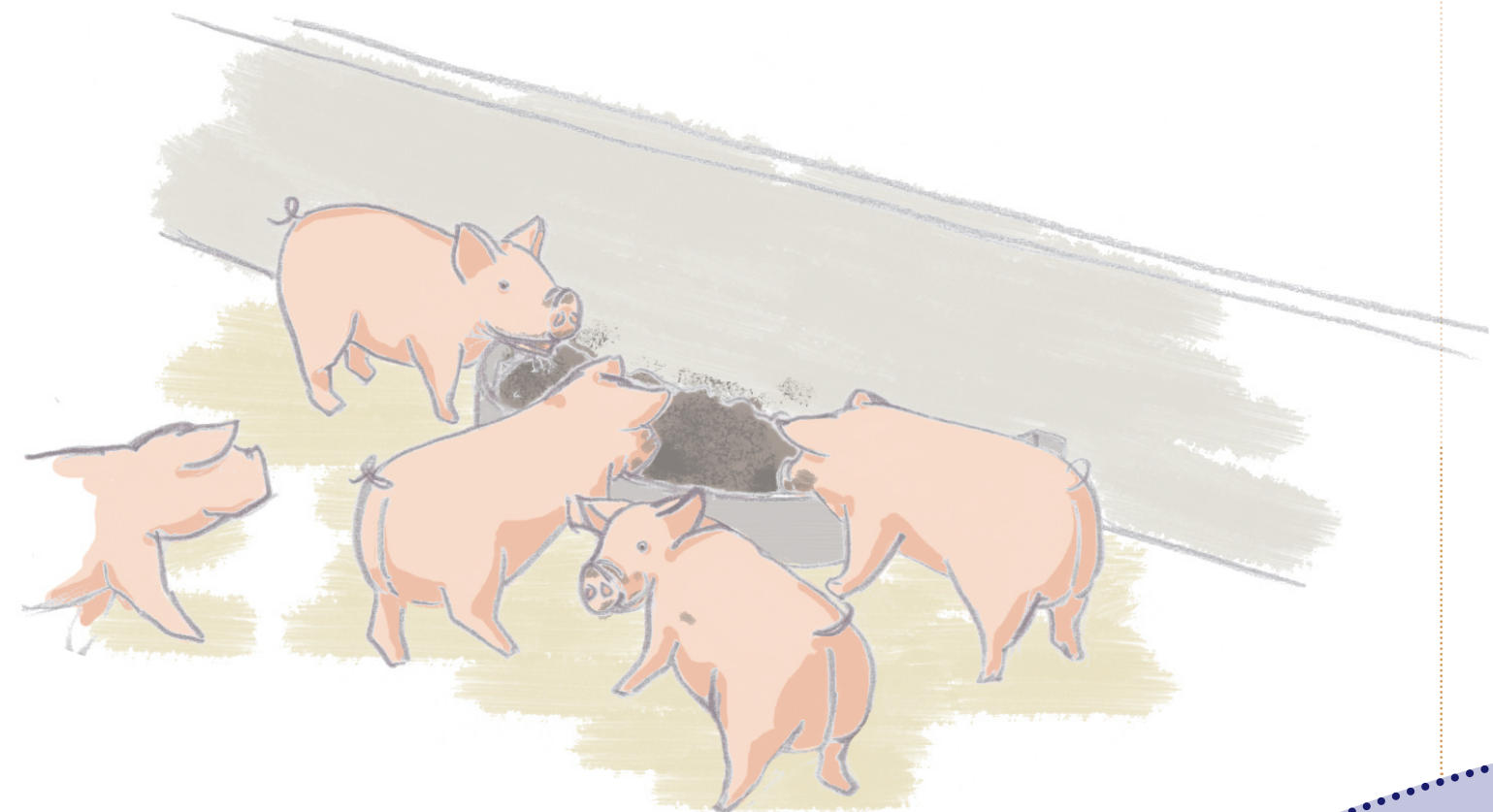

Een beter dierenwelzijn in de veehouderij begint bij de boer en zijn stal.

In december 2006 is een ontwerpssessie georganiseerd om met enkele varkenshouders in beeld te brengen hoe een beter leven voor hun varkens op hun bedrijf vorm zou kunnen krijgen. Als inspiratiebron fungeerde daarbij het ComfortClass principe: volledig tegemoet komen aan alle 10 basisbehoeften van het dier (zie www.comfortclass.nl). En dat binnen een praktische setting: inpassing in het gezinsbedrijf waar de kost verdiend moet worden. Om creativiteit wat ruimte te geven is in deze fase nog niet sterk ingezoomd op economische optimalisatie; beelden van kansrijke oplossingen zijn nu het belangrijkste. Het huidige verslag probeert op wat luchtige wijze hiervan een weerslag te geven. Waarbij de credits allereerst thuishoren bij de betrokken veehouders vanuit de innovatiegroep Varkens in ComfortClass.

De samenstellers,

Sophie Alders, Rosanne Vandeweerd en Linda Verriet.

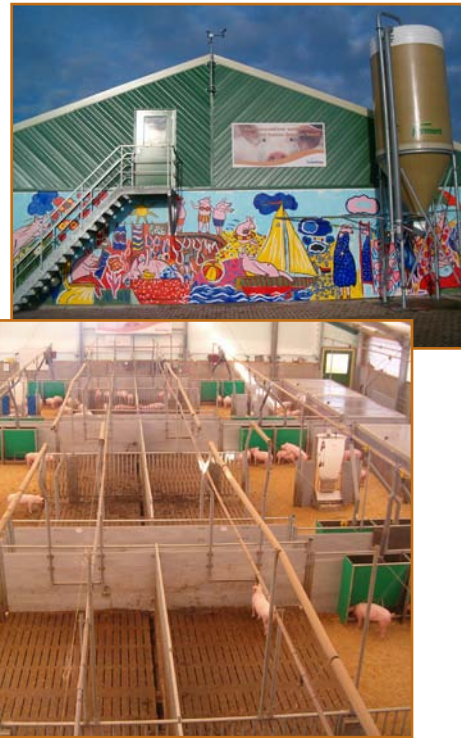
Het project **Varkens in ComfortClass** kent al een lange geschiedenis. Negen jaar geleden, na de varkenspest crisis in Nederland, kwam langzaam maar zeker het besef bij boer en burger dat er iets moet gaan veranderen in de intensieve veehouderij. De houderijssystemen werden steeds belangrijker, doordat het welzijn van de dieren steeds hoger op het belangenlijstje van zowel de boer als de consument komt te staan.

Vanuit het Wageningen-UR innovatieonderzoek zijn nieuwe wegen gezocht om de toekomst in te kunnen met de veehouderij. De ComfortClass benadering was daarbij een inspirerend voorbeeld voor de varkenshouderij. Die benadering is ontwikkeld door intensieve samenwerking tussen (dier-) wetenschappers, de Dierenbescherming en diverse ketenpartijen. De Dierenbescherming gaf daarin sterk de richting aan dat we nieuwe houderijssystemen vanuit het dier moesten gaan benaderen. Dit resulteerde in een serie rapporten en een brochure (Welzijn in de toekomst) waarin het ComfortClass principe werd uitgewerkt en als kans gepresenteerd. LTO sloot zich daarbij aan, maar wel met tegengewicht door het inbrengen van de randvoorwaarden dat het voor de boer wel haalbaar en betaalbaar moet blijven. Gezamenlijk adopteerden de Dierenbescherming en LTO het principe. Dit met de bedoeling om samen een 'proof of principle' stal te realiseren en om varkenshouders te begeleiden om de kansrijke onderdelen op hun bedrijf toe te passen.

foto's van de stal in Raalte

De **doelstelling** van het Varkens in ComfortClass project is dieren houden in een omgeving die tegemoet komt aan de behoeften van de dieren en waar de varkenshouder een goede boterham aan kan verdienen (motto: innovatieve zoektocht naar de balans tussen Boer en Beest). De ComfortClass stal is ingericht aan de hand van de 10 varkensbehoeften. De uiteindelijke winst is dat de varkens in hun behoeften tegemoet gekomen worden. Ten eerste komt dit het welzijn van het dier ten goede komt en ten tweede straalt het een positief signaal uit naar de burger en consument.

een aantal leden van de innovatiegroep

In dit boekje vindt u ideeën en schetsen die we tijdens de **ontwerpsessie** op 16 november 2006 verzameld hebben. Tijdens deze sessie werd in groepjes gebrainstormd over hoe het ComfortClassprincipe naar de praktijk vertaald kan worden. Tenaars visualiseerden bovendien ter plekke de ideeën van de deelnemers. Tussen de schetsen zijn ter informatie de verschillende bedrijfsprofielen opgenomen van de leden van de innovatiegroep. Ook hun wensen, standpunten en ideeën voor de toekomst staan vermeld.

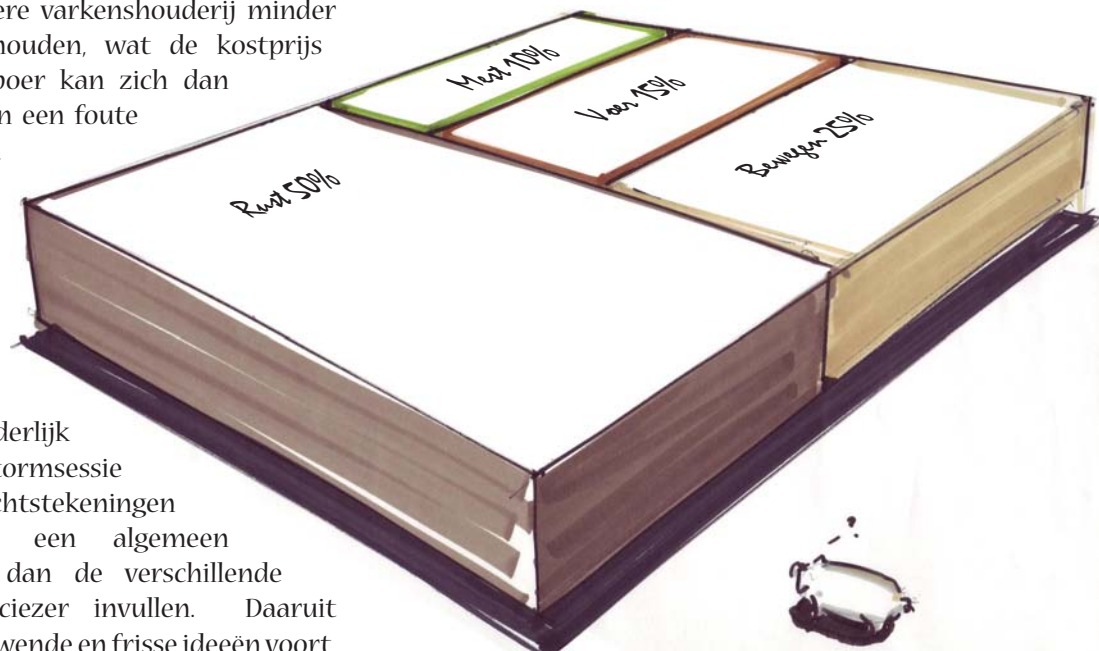
...enkele sfeerbeelden van de ontwerpsessie

Tot slot de boodschap om dit niet te zien als een eindproduct maar juist als een stap voorwaarts naar een betere leefomgeving voor dier, boer en consument. Door goede ideeën en een innovatieve houding kunnen we samen op weg naar een duurzame toekomst voor de varkenshouderij!

Ruimte voor ComfortClass?

Een belangrijk punt bij het ontwerpen van een stal is het juiste gebruik van de voorziene ruimte. Want ruimte is voor de varkenshouder nauw verwant met rendement. Hoe meer dieren je kan houden, hoe interessanter natuurlijk voor de portemonnee, dat spreekt voor zich.

Bij het ComfortClass principe is de bezettingsgraad van groot belang. Er worden immers in vergelijking met de reguliere varkenshouderij minder varkens per m² gehouden, wat de kostprijs omhoog stuwt. De boer kan zich dan zeker niet veroorloven een foute stalindeling te maken.

Het is dus niet verwonderlijk dat op de brainstormsessie meestal eerst overzichtstekeningen ontstonden. Vanuit een algemeen concept ging men dan de verschillende functiegebieden preciezer invullen. Daaruit vloeiden vaak vernieuwende en frisse ideeën voort, zoals u op de volgende pagina's kan lezen.

Varkens kiezen vaak zelf waar ze mesten, rusten of spelen. Het is voor de boer niet altijd makkelijk in te schatten waar dit zal zijn, en wat de varkens precies willen of nodig hebben...

Carel van de Putten Deurne, Brabant

Bedrijf: Gemengd bedrijf met vleesvarkens, asperges en aardbeien.

Doel ComfortClass: Door de huisverkoop komen veel burgers op het erf. Carel wil hen graag laten zien hoe de varkens gehouden worden. De consument moet meer duidelijkheid krijgen over het feit dat het met dierenwelzijn tegenwoordig wel goed zit.

Mening? Carel vond de sessie idealistisch en niet erg concreet. De vraag blijft: wat is welzijn en hoe is dit te meten? Carel is van mening dat zijn varkens het op dit moment ook goed hebben. De ComfortClass toepassingen brengen nog te veel meerkosten met zich mee. Dit zou gecompenseerd kunnen worden met een meerprijs voor het vlees. Pas dan kan er op een verantwoorde manier geïnvesteerd worden in een stal volgens ComfortClass principe. Carel zou dit als varkenshouder in ieder geval van harte willen doen. Oppervlakte/hokbezetting blijft een groot knelpunt bij ComfortClass. Zonder meerprijs voor het vlees is een lagere hokbezetting in de praktijk niet haalbaar.

Wouter Rootmensen Westendorp, Gelderland

Bedrijf: 200 zeugen. Plannen voor uitbreiding met vleesvarkens zodat het bedrijf gesloten wordt.

Doel ComfortClass: Wouter ziet graag eerste meer concrete resultaten van de ComfortClass proefstal in Raalte. Zijn idee is om eerst één afdeling op zijn eigen bedrijf aan te passen en deze te gaan gebruiken als proefafdeling. Voor 2008 zijn nieuwbouwplannen. Wellicht kan op basis van de resultaten uit de proefafdeling de gehele nieuwbouw volgens ComfortClass plaatsvinden.

Mening? Wouter vraagt zich voornamelijk af wanneer een varken zich goed voelt, middels onderbouwde metingen en resultaten. Er zijn tijdens de sessie leuke ideeën gespuurd, maar de vertaalslag naar de praktijk is moeilijk te maken. Bij de doorontwikkeling van het ComfortClass principe moet economische rendabiliteit voorop staan: 'de boer moet met een ComfortClass stal hetzelfde kunnen verdienen als in de huidige situatie'.

Waarvoor staat 'Comfort'?

Het hieronder uitgebeelde stalconcept werd uitgedacht tijdens de brainstormsessie en getuigt van veel aandacht voor detail van de bedenkers. Het geeft een mooi beeld waarvoor de 'Comfort' in ComfortClass staat.

De 'Snack dispenser' laat, afhankelijk van de vooraf ingestelde waarden, lekkere versnaperingen in het wroetkanaal vallen. Dit dient als beloning voor de wroetende varkens.

Snack Dispenser

Het varken rust een groot deel van de tijd. In het stro kan het varken comfortabel liggen, gezellig samen met zijn hokgenoten.

Verdiepte Stro-bak

Wroetkanaal

Van nature heeft het varken een drang naar wroeten en onderzoeken. Ook dit wil hij liefst samen met andere varkens kunnen doen.

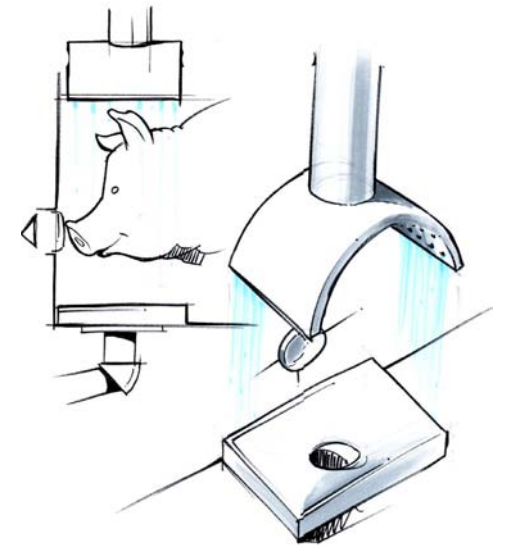
Speeltjes

Dit 'speeltjesmobiel' biedt het varken een keuze aan afleidingmateriaal aan: bowlingbal, ketting, mineralenblok, ... De mogelijkheden zijn eindeloos, zolang het maar interessant en vooral afwisselend blijft!

Enkele slimme ideeën om thermisch comfort naar een hoger niveau te tillen:

Föhns waarbij het varken zelf de temperatuur van de uitgeblazen lucht kan instellen ...

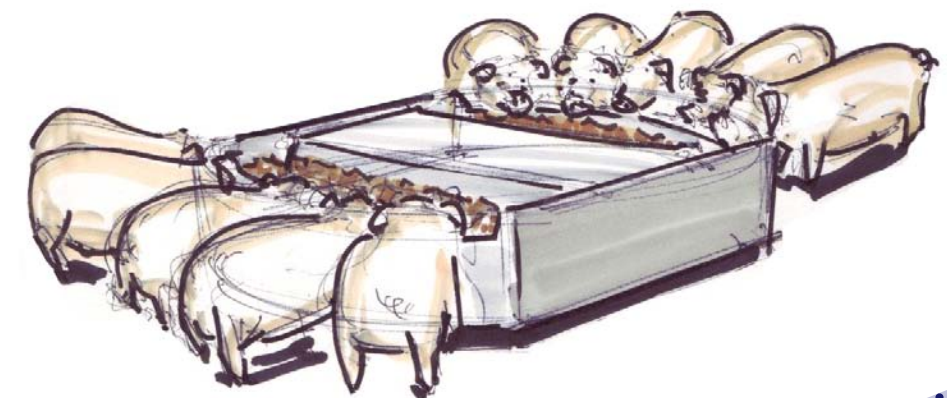
Warm/Koud
blazende Föhns

... Of een 'kopdouche', waar het varken bij een druk op de voorziene knop nevel over zich heen krijgt. Hierdoor zal de gevoelstemperatuur dalen. Het water wordt opgevangen en rondgepompt zodat er geen verlies ontstaat.

Centrale Voederbak

Een halfronde voederbak als innovatie: deze bespaart plaats en laat de varkens tegelijkertijd toch de mogelijkheid om ongestoord en onbeperkt te eten in gezelschap van andere varkens.

Mts. Oosterveld Holten, Overijssel

Bedrijf: vleesvarkens

Doel ComfortClass: Begin 2007 wordt gestart met de bouw van een Canadese strooiselstal voor vleesvarkens. Wellicht wordt deze aangepast aan de ComfortClass principes. Economisch rendabel draaien staat voor de ondernemer voorop.

Mening? De nieuwbouwplannen voor de Canadese strooiselstal staan vast. De stal voldoet al aan veel van de elementen vanuit ComfortClass. 85% van het vloeroppervlak is ingestrooid, wat goed ligcomfort en wroetgelegenheid biedt. Het scheiden van de functiegebieden is in het huidige concept niet geheel duidelijk. Wellicht kan dit nog aangepast worden.

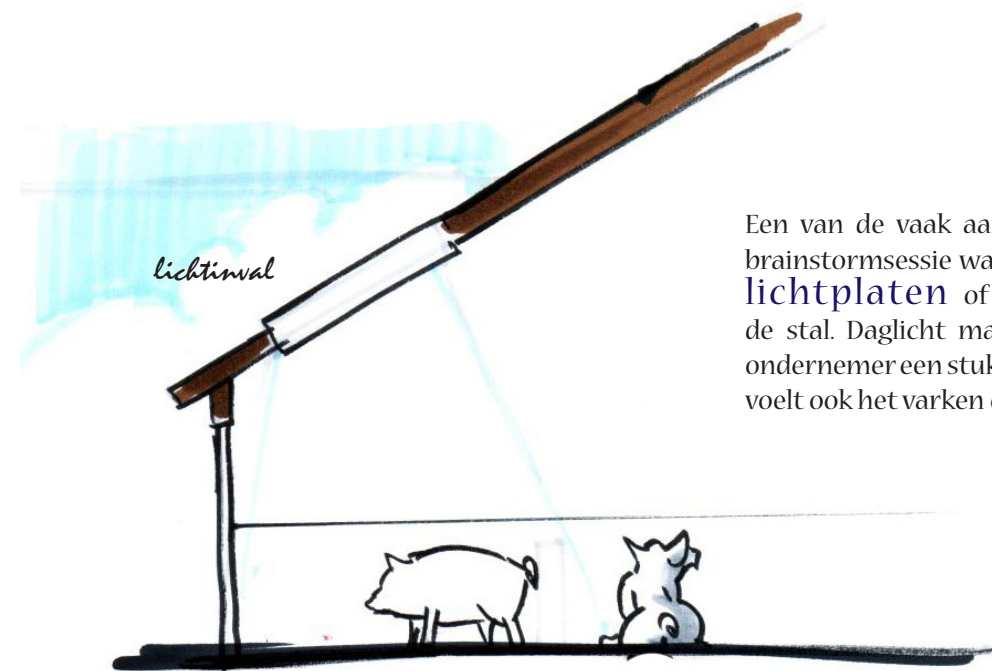

Dick van der Vegt Dalfsen, Overijssel

Bedrijf: 300 zeugen en 2000 vleesvarkens.

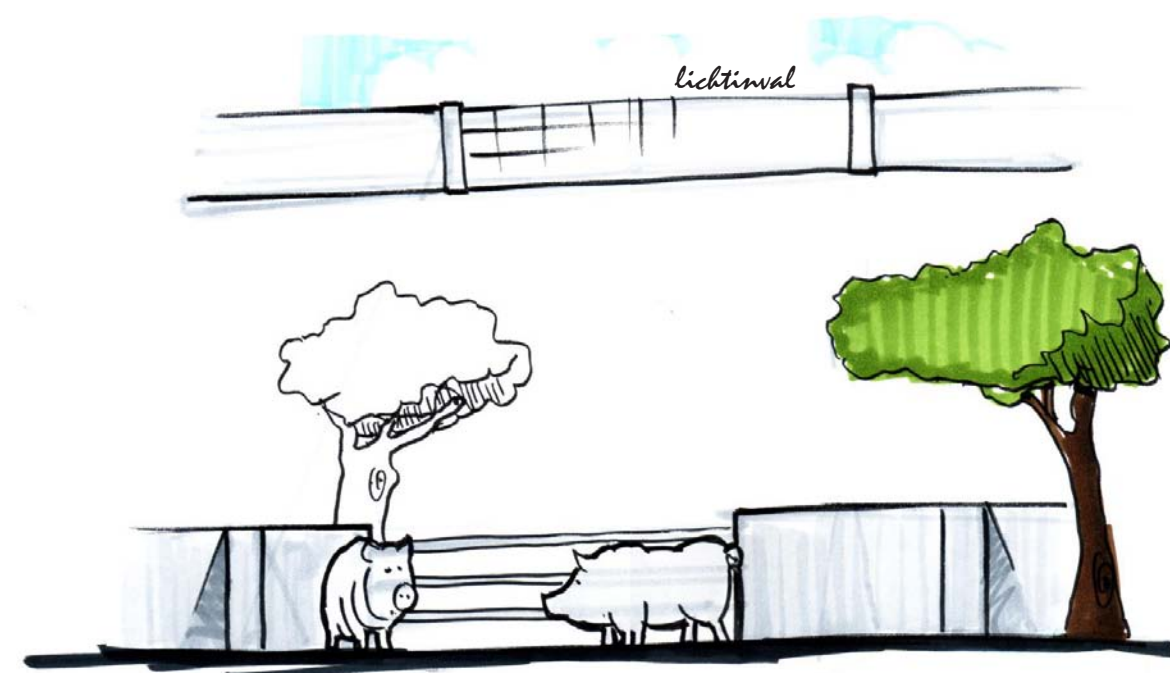
Doel ComfortClass: Dick heeft in samenwerking met Wageningen UR een afdeling in zijn stal omgebouwd tot ComfortClass. Hiermee heeft hij een vertaalslag gemaakt van de ComfortClass-proefstal ('t é ver van de praktijk') naar zijn eigen bedrijf. Balans tussen economie en welzijn zijn voor hem uitgangspunt.

Mening? Dick is al flink aan het experimenteren met o.a. plateaus, afleidingsmateriaal, rubber... Daarnaast heeft hij nieuwbouwplannen. De sessie verliep totaal anders dan verwacht, wat voor hem geheel welkom was. Hij heeft daarbij nieuwe en bruikbare ideeën opgedaan. Dick geeft aan dat er nog weinig bekend is over wat varkens écht nodig hebben en hoe welzijn te meten is. Wellicht zou wetenschappelijk onderzoek zich hierop kunnen richten. Er zouden een aantal elementen kunnen worden uitgehaald, zoals beweging/ruimte, en ligcomfort (stro vs beton vs roostervloer).

Een van de vaak aangehaalde punten tijdens de brainstormsessie was het al dan niet voorzien van **lichtplaten** of lichtkoepels in het dak van de stal. Daglicht maakt de werksituatie voor de ondernemer een stuk aangenamer, en tegelijkertijd voelt ook het varken er zich wellicht prettiger bij.

Hoe verbeeldt de burger zich een ideale varkensstal? Een extreem, maar wel aantrekkelijk idee: 'buiten' naar binnen halen. Zo zouden eiken**bomen** geplant kunnen worden in de stal met veel lichtinval, en kunnen varkens dan volop naar eikels wroeten en zich in een natuurlijke omgeving wanen. Idealistisch, inderdaad, maar het zou alleszins erg mooi om zien zijn ...

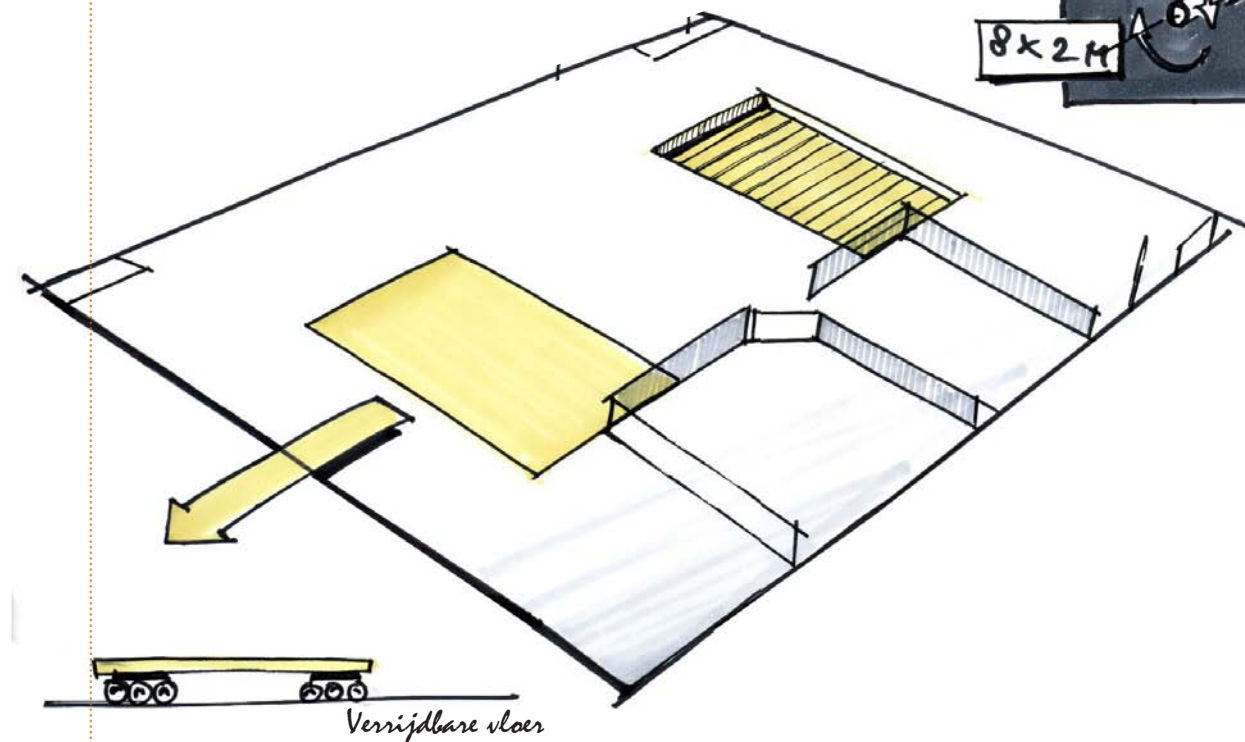
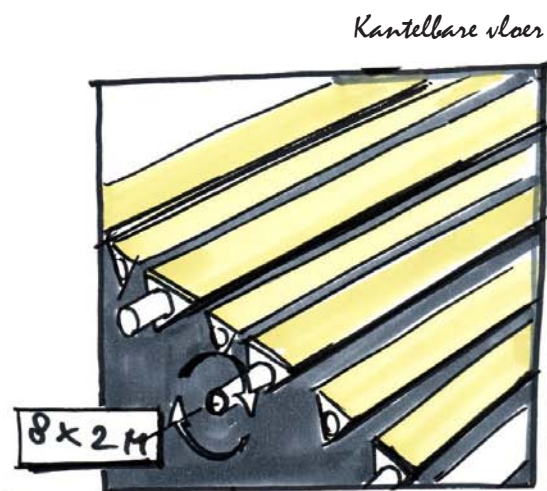

Seizoenen wisselen, temperaturen gaan omhoog en omlaag, en varkens proberen zich zo goed mogelijk daaraan aan te passen. Ze kruipen lekker dicht bij elkaar als het koud is, en bij warme temperaturen zoeken ze verkoeling door zich op de vloer uit te strekken. Maar hoe kunnen we hen helpen zich nog comfortabeler te voelen?

Naast de luchtblazers en kopdouche van pagina 7, kwam een van de deelnemers met dit slimme voorstel op de proppen:

Thermisch comfort is nauw verwant met de aanwezige materialen in het hok. Een metalen rooster bijvoorbeeld voelt kouder aan dan betonnen vloer. Een ligplek met stro kan in de winter een zaligheid betekenen, in de zomer zal er het misschien te warm worden,

Stel nu dat het mogelijk is om op de rustplaats een **kantelbare vloer** te plaatsen. Deze zou dan opgebouwd worden uit driehoekige profielen met verschillende materialen aan elke zijde. Door deze profielen te draaien kunnen dan snel en eenvoudig de kwaliteiten van de vloer totaal veranderen.

Een variatie op hetzelfde thema: Vloeren die je snel kan wisselen, door ze bijvoorbeeld te verrijden of te verschuiven.

Annechien ten Have-Mellema
Beerta, Groningen

Bedrijf: 300 zeugen, 2600 plaatsen voor opfok en vleesvarkens

Doel ComfortClass: Zij wil op haar bedrijf één of meerdere afdeling(en) aanpassen aan ComfortClass, met als doel de balans te zoeken tussen boer en beast. De uitdaging is om het op een economisch rendabele manier te doen. Het experimenteren is de eerste stap. Als het lukt om een goed stalconcept neer te zetten, wil de ondernemer een nieuwe stal bouwen, gebaseerd op Varkens in ComfortClass.

Mening? Tijdens de ontwerpsessie zijn goede ideeën naar voren gekomen. Hier en daar is wat ver afgedwaald van de praktijk, maar het draagt zeker bij aan het creatieve denken naar praktische oplossingen. Het is nu zaak concreter te worden. Annechien heeft nog behoefte aan input op het gebied van klimaat en stallenbouw. De vraag is hoe ComfortClass aangepast kan worden aan de huidige wet- en regelgeving.

Nick Sanders
Den Dungen, Brabant

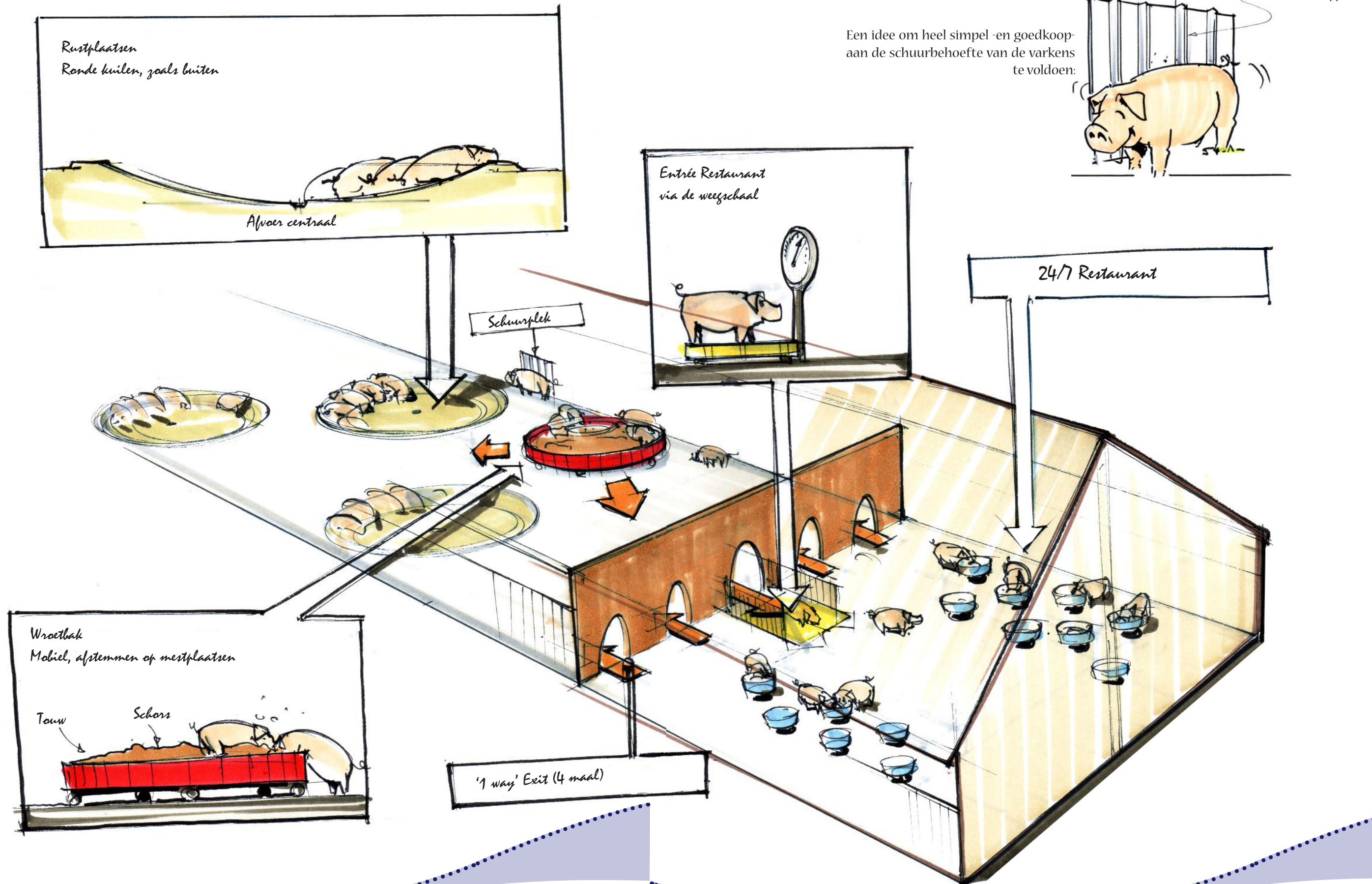
Bedrijf: Gesloten bedrijf met zeugen en vleesvarkens. De ondernemer draait mee in het 'Netwerk grote groepen vleesvarkens'. De varkens worden geleverd volgens het Bacon-concept.

Doel ComfortClass: Nick heeft uitbreidingsplannen in 2007 op basis van grote groepen (250-300 vleesvarkens per hok). Hij is op zoek naar de overeenkomsten met zijn eigen stalconcept en ComfortClass. Op vele punten voldoen de huidige plannen aan het ComfortClass principe.

Mening? Nick heeft de sessie als positief ervaren. Zijn eigen idee 'kantelbaar rooster' staat hij nog steeds achter. Hij zou graag willen weten of dit technisch haalbaar is. Ook wil hij weten of hij nog kans maakt om als praktijkbedrijf ComfortClass te fungeren, en wat de rechten/plichten zijn.

ComfortClass 'met zijn allen'

Het ComfortClass principe kan ook prima werken voor **grote groepen**. Tijdens de brainstormsessie zagen enkelen het zo:

Jan van Schijndel
Aalten, Gelderland

Bedrijf: 3600 vleesvarkens.

Doel ComfortClass: Er zijn plannen voor nieuwbouw voor 2000 vleesvarkens. Naar verwachting kan eind 2007 gestart worden met de bouw van de nieuwe stal. Jan is betrokken geweest bij de opzet van de ComfortClass proefstal in Raalte. Hij wil middels de innovatiegroep bijdragen aan de vertaalslag tussen de proefstal en de praktijk.

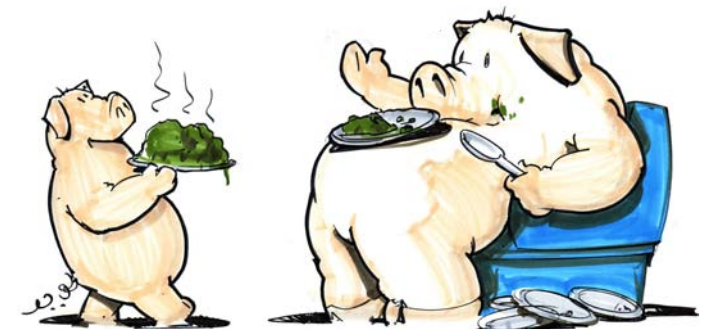
Mening? Jan heeft de ontwerpsessie helaas niet meegemaakt. Hij wil nog wel meegeven dat het interessant zou zijn als ComfortClass een meerwaarde zou krijgen middels bv. een keurmerk.

Lowie Kersten
Panningen, Limburg

Bedrijf: Het bedrijf telt 300 zeugen en 2300 vleesvarkens. De vleesvarkens zijn verdeeld over vier locaties. Er worden biggen afgeleverd volgens het 'Livar-concept'. Deze biggen groeien op op een biologisch bedrijf. De ondernemer draait mee in het 'Netwerk grote groepen vleesvarkens'.

Doel ComfortClass: Er zijn uitbreidingsplannen voor 2008 om alle vleesvarkens op één locatie te kunnen plaatsen. Één locatie zou uitstekend dienen om wat proeven te doen met grote groepen. Het idee is om dit volgens het ComfortClass principe te doen.

Mening? Lowie geeft aan dat de ontwerpsessie positief en creatief was. Het zou mooi zijn als een aantal ideeën die naar voren gekomen zijn, uitgeprobeerd kunnen worden in de praktijk. Daar zijn op dit moment te weinig mogelijkheden voor, en de risico's zijn te groot. Als groot knelpunt ziet hij de vele onduidelijke zaken rondom het welzijn van varkens. Er wordt veel nagedacht over elementen en oplossingen terwijl de invloed op het dier niet duidelijk of wetenschappelijk te onderbouwen is. Lowie zou graag wat experimenteren om hierover meer te weten te komen. Ook onderzoek (ASG) zou hier een bijdrage aan kunnen leveren.

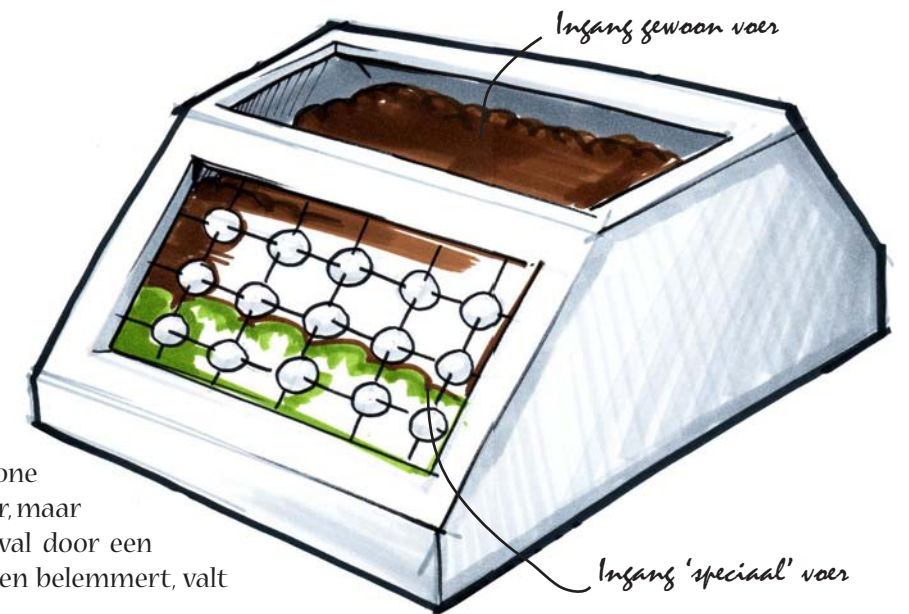

Voor varkens, net zoals voor alle andere levende wezens, is een volle buik van levensbelang. Maar bestaat er een mogelijkheid om de behoefte naar voedsel te combineren met de al even onverzadigbare nieuwsgierigheid van onze vriend? Met andere woorden: kunnen we vreten interessanter en daardoor meer tijdsvallend maken?

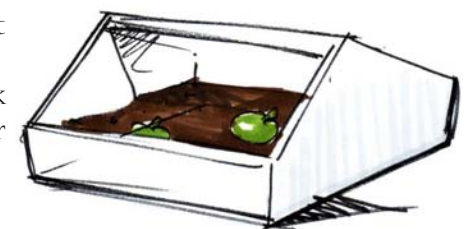
'Uitdagende' voerbak

Langs de ene kant blijft het gewone voer zonder problemen bereikbaar, maar via een moeilijker weg, in dit geval door een manipuleerbaar net dat snel vreten belemmert, valt dan weer iets bijzonders te halen.

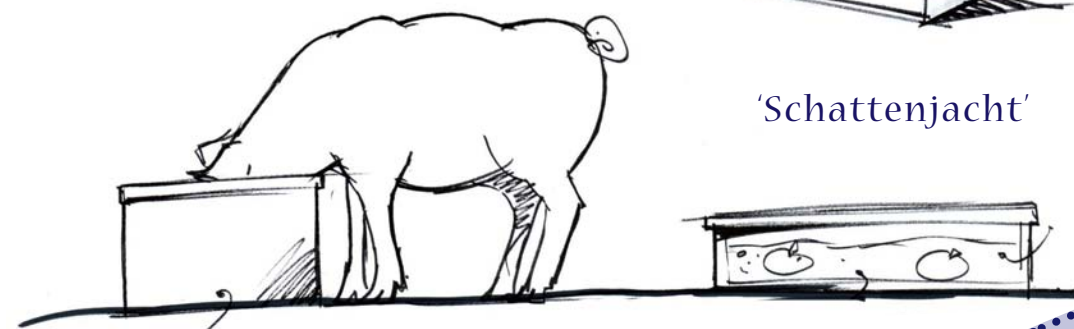

Een andere eenvoudige mogelijkheid: wat lekkers tussen het dagdagelijkse voer mengen.

Of dit kan ook toegepast worden om de wroetbak aantrekkelijker te maken: een soort van 'schattenjacht' door bv. appels tussen het wroetmateriaal te mengen.

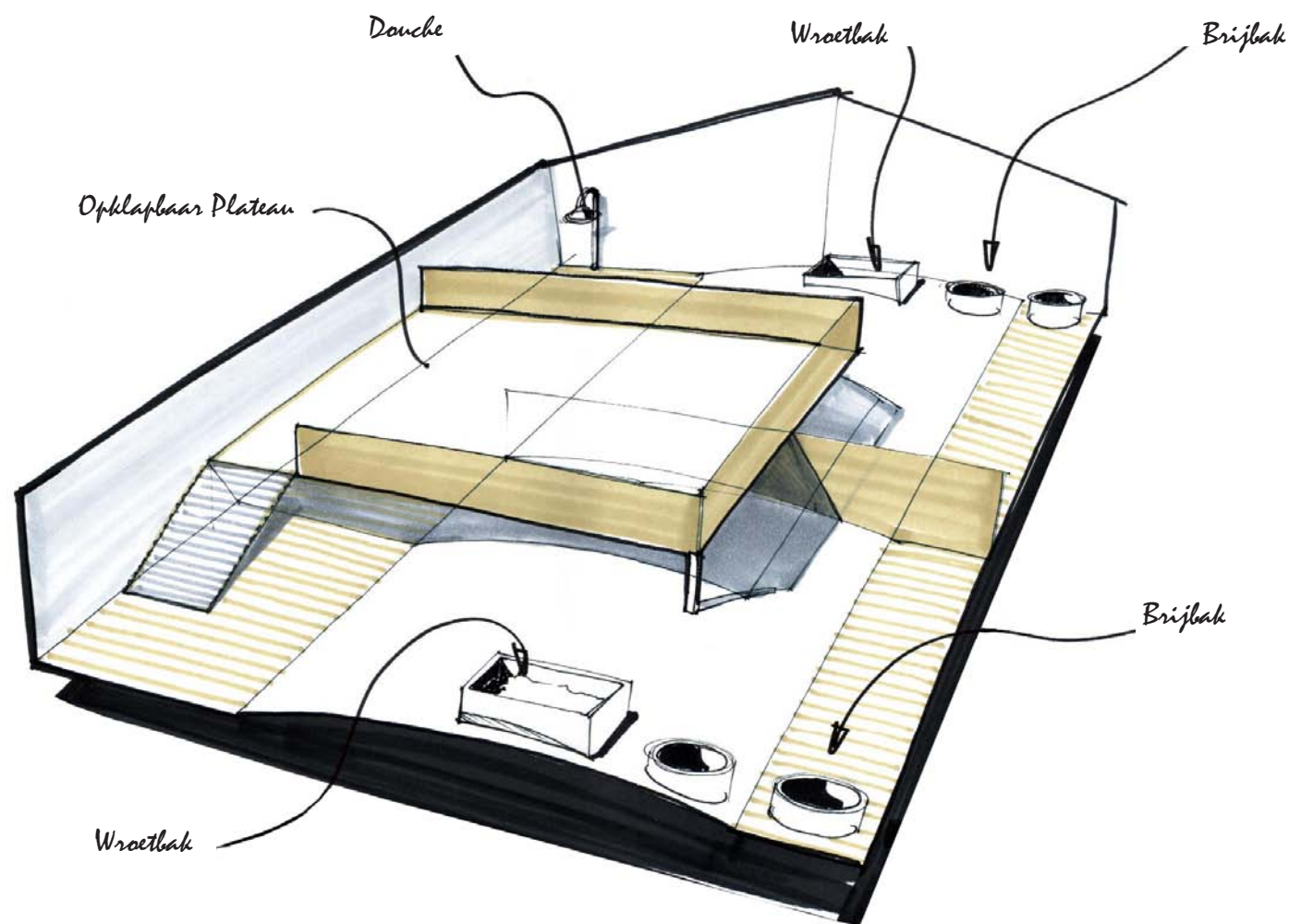

'Schattenjacht'

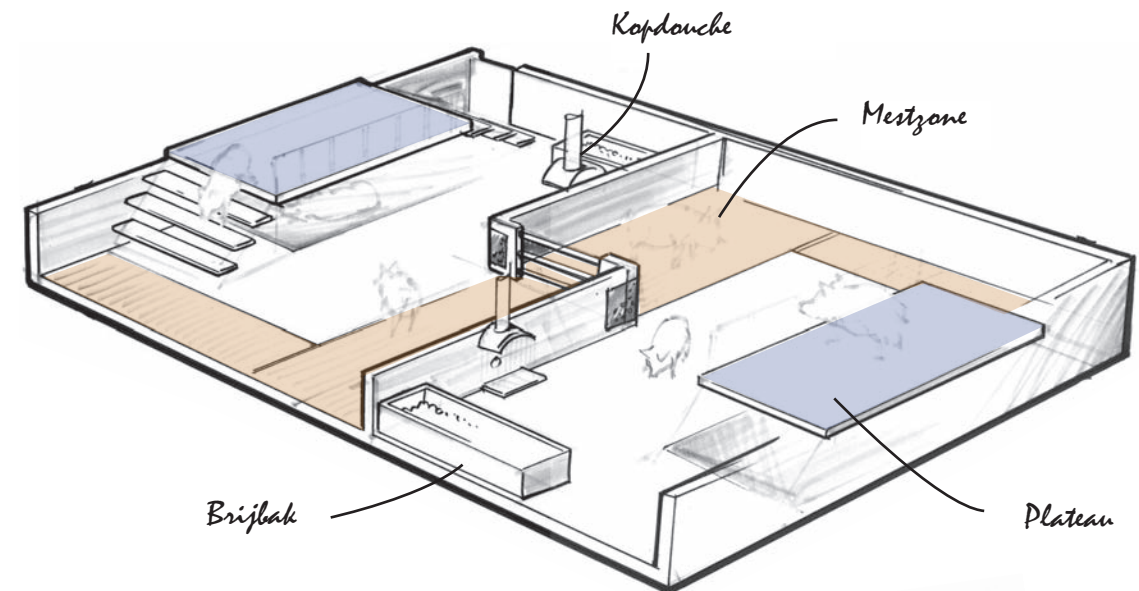
Dynamische varkens, flexibele stal

Ook al houden ze erg veel van luieren, luieren en ook wel eens luieren, toch zijn varkens erg dynamische dieren. Vooral de jonge versie is heel actief en heeft graag ruimte om te spelen. Het wat oudere en grotere varken heeft dan weer meer plaats nodig omdat het, nu ja, groter is. In volgende voorstellen wordt ruimte niet bekeken als een onwrikbaar, onveranderlijk gegeven, maar probeerde men het om te buigen tot een aspect van de stal waar je mee kan spelen.

Een plateau creëert extra ruimte in de stal, en het vormt in één klap ook een veilig en warm onderkomen. Maken we het **opklapbaar**, vangen we nog enkele vliegen extra. Hierdoor is de stal snel om te bouwen, naargelang de benodigde capaciteit. Ook laat het de varkenshouder makkelijker toe om het hok schoon te maken, zonder een hernia op te lopen om onder het plateau te reiken.

Ook in onderstaande schets werd uitgegaan van het plateau-concept. Daarbovenop is het feit dat stallen altijd rechthoekig moeten zijn in twijfel getrokken. Door gebruik te maken van **modulaire** hokafdeling kan je de vorm en grootte veranderen, naargelang het (mest)gedrag van de varkens of de benodigde capaciteit. Bouw je bijvoorbeeld een 'hoek' in de afdeling, dan geeft dit tegelijkertijd ook wat privacy.

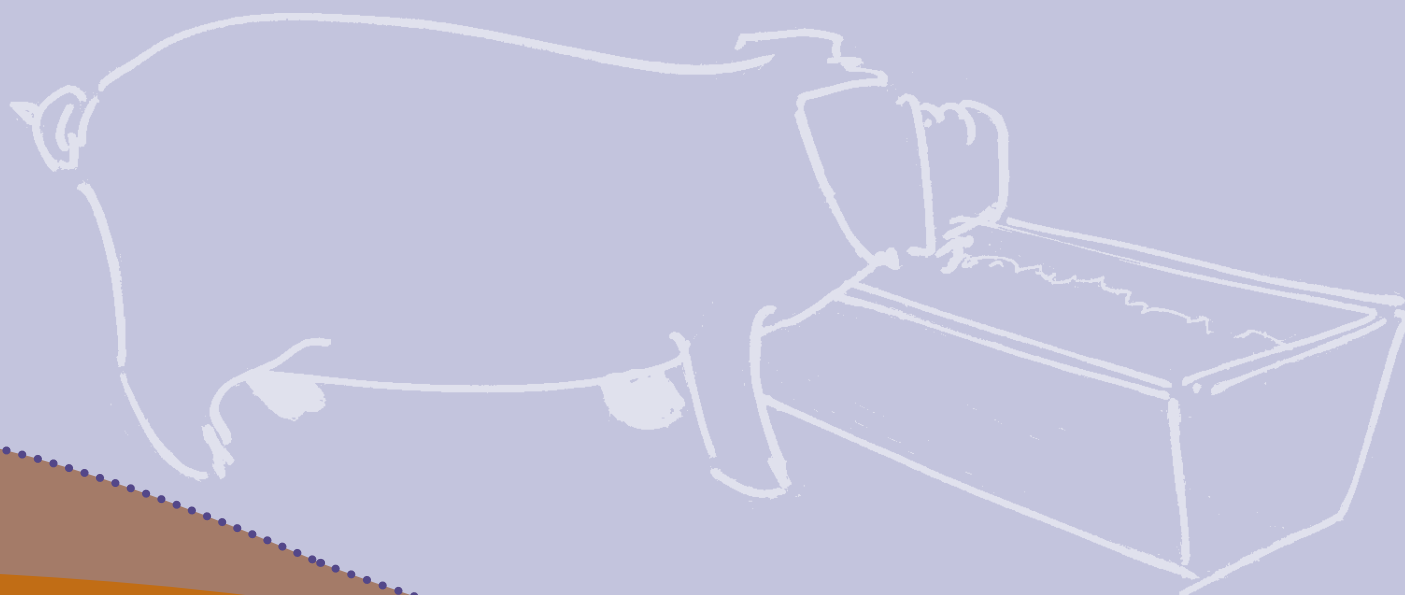

Piet Rijkers Valkenswaard, Brabant

Bedrijf: Zeugen en vleesvarkens. De ondernemer is aangesloten bij de Heyde Hoeve en levert varkens volgens 'Milieukeur'.

Doel ComfortClass: Er zijn directe uitbreidingsplannen in 2007 om het bedrijf gesloten te maken en hij wil daarbij ComfortClass inpassen. Arbeidsbesparing en -efficiëntie is voor hem van belang.

Mening? Piet geeft aan dat hij de ontwerpsessie als zinvol heeft ervaren. Hij heeft er goede, creatieve ideeën opgedaan. Maar passen deze milieutechnisch in stalconcepten, en voldoen ze aan de huidige wet- en regelgeving? Ook zijn er nog wat vragen over wroeten. Wanneer voldoe je precies aan deze behoefte? Piet ziet op dit vlak nog wat technische problemen. Zo raakt bv. bij strogebruik het rioleringssysteem verstopt. Piet zou het op prijs stellen wanneer een bijeenkomst georganiseerd wordt met specialisten op het gebied van stallenbouw en het milieutechnische vlak. Hierna zou hij nog graag een keer een tekensessie willen om zijn definitieve plannen te visualiseren.

ANIMAL SCIENCES GROUP
WAGENINGEN **UR**